YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil maxsus son

VOLUME 10 / SPECIAL ISSUE / 2026

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.SI.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS

Crossref Content Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva, E. Sharipov

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 7-iyulda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 24,2
Adadi: 100. Buyurtma: № 77.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS'UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

Y. Kanyazov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti bo'lim boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

U. To'xtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Ma'mun – Islam Negeri universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik ta'lim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

I. Ergashev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho'basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi sho'basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basi professori, pedagogika fanlari nomzodi

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Академии наук Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев, Е. Ярмолик, М. Шарифова, Ш. Бекназарова, Х. Юлдашева, Э. Шарипов

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия
№ 174625, от 29.11.2023.
Журнал передан в типографию 07.07.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 24,2 Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 77.

Лицензия типографии
№ 174626, от 29.11.2023.
Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Е. Каньязов – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, кандидат юридических наук

Ж. Ташкулов – заведующий отделом Института государства и права Академии наук, доктор юридических наук, профессор

У. Тухташева – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

М. Ясан – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

С. Маъмун – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

Ш. Асадов – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

И. Эргашев – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ж. Нематов – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

М. Аминжонова – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

М. Рахимов – начальник Исследовательского центра Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

И. Джураев – профессор сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Нарзуллаев – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ф. Махмудов – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

М. Кадирова – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

И. Якубова – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Мухамеджанов – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Ниязова – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Akademy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva, E. Sharipov

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Publishing department address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 07.07.2026.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 24,2.
Units: 100. Order: № 77.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

B. Khodjaev – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Y. Kanyazov – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Candidate of Legal Sciences

J. Tashkulov – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences, Doctor of Law, Professor

U. Tukhtasheva – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

M. Yasan – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

S. Ma'mun – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

Sh. Asadov – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

I. Ergashev – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

J. Nematov – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

M. Aminjonova – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

M. Rakhimov – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

I. Djuraev – Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

O. Narzullaev – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

F. Makhmudov – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Associate Professor

M. Kadirova – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

I. Yakubova – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Mukhamedjanov – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Niyazova – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA’LIMOTLAR TARIXI

11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Huquq shakllari (manbalari)ning rivojlanish tendensiyalari: tarixiy-nazariy yondashuv

22 **SHOKIROVA-INOMJONOVA MASHXURAXON G‘AYRATJON QIZI**
Adolat va ijtimoiy adolat prinsiplarining farqli jihatlari: nazariy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

31 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
Mualliflik huquqida kompyuter dasturlarini huquqiy muhofaza qilishni takomillashtirishning milliy va xalqaro mexanizmlari

41 **MAMANAZAROV SARDOR SHUXRATOVICH**
Biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalari: milliy qonunchilikni takomillashtirish masalalari

53 **TO‘YCHIYEV FARRUX ABDUMAJITOVICH**
Arbitraj nizolarining uchinchi shaxslar tomonidan moliyalashtirilishi tizimining mohiyati: adolatga erishish vositasimi yoki nizolarni tijoratlashtirish?

63 **ASKAROV JALOLIDDIN TO‘YCHIYEVICH, OQBOYEVA MUBORAK MAXAMADAMIN QIZI**
Farmatsevtika faoliyati to‘g‘risidagi qonunchilikni buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutini takomillashtirish masalalari

73 **RAXIMOVA DILOROM XAITBAYEVNA**
Fuqarolik huquqida benefitsiar mol-mulk tushunchasi, mazmuni va turlari

82 **BEG‘AMOV MUXRIDDIN KAMOLIDDIN O‘G‘LI**
Ta’lim davlat-xususiy sheriklik shartnomalarida sifat majburiyatlari: huquqiy kolliziya va adjudikatsiya masalalari

90 **HOSHIMOVA YULDUZXON OLIMJONOVNA**
Hammaga ma’lum tovar belgilari muhofazasi: O‘zbekiston qonunchiligining TRIPS standartlariga muvofiqligi

99 **ISAYEV MIRJON ZAMIROVICH**
O‘zbekistonda intellektual mulk himoyasining huquqiy mexanizmlarini rivojlantirish

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

109 **NODIROV MUZAFFAR AXMADOVICH, USMONOV IBROHIM ALISHER O‘G‘LI**
O‘zbekistonda kiberjinoyatlarning rivojlanishi hamda ularni tergov qilish muammolari

121 **FAYZULLAYEV ASLBEK ULUG‘BEK O‘G‘LI**
Mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining javobgarlikni og‘irlashtiruvchi belgilari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

133 **RAXIMOVA ULZANA XAMIDULLAYEVNA**
Xorijiy davlatlar jinoyat protsessida hay’at a’zolari sudi instituti va uni O‘zbekiston Respublikasida joriy etish istiqbollari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

143 **YUNUSOV XAYDARALI MURATOVICH**
Yangi O‘zbekistonning xalqaro huquqiy tashabbuslari

155 **RASBERGENOVA SARBINAZ ALISHEROVNA, TURSUNMURODOV KOMRON TURGUN O‘G‘LI**
Davlat suvereniteti va yuqori balandlikdagi platforma stansiyalarining (HAPS) huquqiy rejimi

166 **QAHRAMONOVA AZIZA ULUG‘BEK QIZI**
Zo‘ravonlikdan jabrlangan bolalarning huquqlarini himoya qilish bo‘yicha xalqaro-huquqiy mexanizmlar hamda milliy qonunchilikni takomillashtirish masalalari

176 **ABDUSALOMOVA DURDONAXON G‘ANIJON QIZI**
Transchegaraviy ta’sir turlari va ularning xalqaro huquqdagi normativ-huquqiy tasnifi

184 **SHUKUROVA KAMILLA TIMUROVNA**
JSTning umumiy istisnolaridagi “zarurat” testi: rivojlanayotgan mamlakatlar uchun isbotlash yukining asimmetriyasi

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASH. PROBATSIYA FAOLIYATI

194 **XO‘JAMBERDIYEV FARRUX KOMILOVICH**
Xitoy Xalq Respublikasida jamoat xavfsizligini ta’minlashning institutsional-huquqiy modeli: O‘zbekiston Respublikasi uchun moslashtirish imkoniyatlari

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Тенденции развития форм (источников) права: историко-теоретический подход

22 **ШОКИРОВА-ИНОМЖОНОВА МАШХУРАХОН ГАЙРАТЖОН КИЗИ**
Отличительные особенности принципов справедливости и социальной справедливости: теоретико-правовой анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

31 **ЯКУБОВА ИРОДА БАХРАМОВНА**
Национальные и международные механизмы совершенствования правовой охраны компьютерных программ в авторском праве

41 **МАМАНАЗАРОВ САРДОР ШУХРАТОВИЧ**
Лицензионные договоры в сфере биотехнологий: вопросы совершенствования национального законодательства

53 **ТУЙЧИЕВ ФАРРУХ АБДУМАЖИТОВИЧ**
Сущность системы финансирования арбитражных споров третьими лицами: средство обеспечения доступа к правосудию или коммерциализация споров?

63 **АСКАРОВ ЖАЛОЛИДДИН ТУЙЧИЕВИЧ, ОКБОЕВА МУБОРАК МАХАМАДАМИН КИЗИ**
Вопросы совершенствования института гражданско-правовой ответственности за нарушение законодательства о фармацевтической деятельности

73 **РАХИМОВА ДИЛОРОМ ХАИТБАЕВНА**
Понятие, содержание и виды бенефициарной собственности в гражданском праве

82 **БЕГАМОВ МУХРИДДИН КАМОЛИДДИН УГЛИ**
Обязательства по обеспечению качества в соглашениях о государственно-частном партнёрстве в сфере образования: вопросы правовых коллизий и аджудикации

90 **ХОШИМОВА ЮЛДУЗХОН ОЛИМЖОНОВНА**
Охрана общеизвестных товарных знаков: соответствие законодательства Узбекистана стандартам соглашения ТРИПС

99 **ИСАЕВ МИРЖОН ЗАМИРОВИЧ**
Развитие правовых механизмов защиты интеллектуальной собственности в Узбекистане

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

109 **НОДИРОВ МУЗАФФАР АХМАДОВИЧ, УСМОНОВ ИБРОХИМ АЛИШЕР УГЛИ**
Развитие киберпреступности в Узбекистане и проблемы её расследования

121 **ФАЙЗУЛЛАЕВ АСЛБЕК УЛУГБЕК УГЛИ**
Отягчающие ответственность признаки преступления, связанного с умышленным уничтожением или повреждением имущества

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

133 **РАХИМОВА УЛЬЗАНА ХАМИДУЛЛАЕВНА**
Институт суда присяжных в уголовном судопроизводстве зарубежных стран и перспективы его внедрения в Республике Узбекистан

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

143 **ЮНУСОВ ХАЙДАРАЛИ МУРАТОВИЧ**
Международно-правовые инициативы Нового Узбекистана

155 **РАСБЕРГЕНОВА САРБИНАЗ АЛИШЕРОВНА, ТУРСУНМУРОДОВ КОМРОН ТУРГУН УГЛИ**
Суверенитет государства и правовой режим высотных платформенных станций (HAPS)

166 **КАХРАМОНОВА АЗИЗА УЛУГБЕК КИЗИ**
Международно-правовые механизмы защиты прав детей, пострадавших от насилия, и вопросы совершенствования национального законодательства

176 **АБДУСАЛОМОВА ДУРДОНАХОН ГАНИЖОН КИЗИ**
Виды трансграничного воздействия и их нормативно-правовая классификация в международном праве

184 **ШУКУРОВА КАМИЛЛА ТИМУРОВНА**
Тест «необходимости» в общих исключениях ВТО: асимметрия бремени доказывания для развивающихся стран

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

194 **ХУЖАМБЕРДИЕВ ФАРРУХ КОМИЛОВИЧ**
Институционально-правовая модель обеспечения общественной безопасности Китайской Народной Республики: возможности адаптации для Республики Узбекистан

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**
Trends in the development of forms (sources) of law: a historical and theoretical approach

22 **SHOKIROVA-INOMJONOVA MASHKHURAKHON GAYRATJON KIZI**
Different aspects of the principles of justice and social justice: theoretical and legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

31 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
National and international mechanisms for improving the legal protection of computer programs in copyright

41 **MAMANAZAROV SARDOR SHUKHRATOVICH**
License agreements in the biotechnology sector: issues of improving national legislation

53 **TUYCHIEV FARRUH ABDUMAJITOVICH**
Third-party funding of arbitral disputes: a means of access to justice or the commercialization of disputes?

63 **ASKAROV JALOLIDDIN TUYCHIEVICH, OQBOEVA MUBORAK MAKHAMADAMIN KIZI**
Issues of improving the institute of civil-legal liability for violation of legislation on pharmaceutical activities

73 **RAKHIMOVA DILOROM KHAITBAYEVNA**
The concept, essence, and types of beneficial ownership in civil law

82 **BEGAMOV MUKHRIDDIN KAMOLIDDIN UGLI**
Quality obligations in education PPP contracts: legal collisions and adjudication issues

90 **HOSHIMOVA YULDUZKHON OLIMJONOVNA**
Protection of known trademarks: compliance of Uzbekistan's legislation with TRIPS standards

99 **ISAEV MIRJON ZAMIROVICH**
Development of legal mechanisms for the protection of intellectual property in Uzbekistan

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

109 **NODIROV MUZAFFAR AKHMADOVICH, USMONOV IBROHIM ALISHER UGLI**
The development of cybercrime in Uzbekistan and problems of their investigation

121 **FAYZULLAEV ASLBEK ULUGBEK UGLI**
Aggravating circumstances of the crime of intentional destruction or damage to property

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

133 **RAKHIMOVA ULZANA KHAMIDULLAEVNA**
The institution of jury trial in criminal proceedings of foreign countries and prospects for its implementation in the Republic of Uzbekistan

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

143 **YUNUSOV KHAYDARALI MURATOVICH**
International legal initiatives of New Uzbekistan

155 **RASBERGENOVA SARBINAZ ALISHEROVNA, TURSUNMURODOV KOMRON TURGUN UGLI**
State sovereignty and the legal regime of high-altitude platform stations (HAPS)

166 **KAHRAMONOVA AZIZA ULUGBEK KIZI**
International legal mechanisms for the protection of the rights of children victims of violence and issues of improving national legislation

176 **ABDUSALOMOVA DURDONAKHON GANIJON KIZI**
Types of transboundary impacts and their normative-legal classification in international law

184 **SHUKUROVA KAMILLA TIMUROVNA**
The “necessity” test in WTO general exceptions: asymmetry of the burden of proof for developing states

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

194 **KHUJAMBERDIEV FARRUKH KOMILOVICH**
The institutional and legal model for ensuring public security in the People’s Republic of China: opportunities for adaptation in the Republic of Uzbekistan

Kelib tushgan / Получено / Received: 06.05.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 06.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 07.07.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2026.10.SI./JSJF4553
UDC: 347(045)(575.1)

BIOTEXNOLOGIYA SOHASIDAGI LITSENZIYA SHARTNOMALARI: MILLIY QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Mamanazarov Sardor Shuxratovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Ingliz huquqi va Yevropa Ittifoqi huquqi sho‘basi mudiri,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-5855-6498
e-mail: sardormamanazarov@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqola biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomasi turlarining huquqiy tabiati tahliliga bag‘ishlangan. Unda milliy qonunchilikdagi terminologik va huquqiy chalkashliklarni bartaraf etishga qaratilgan, asoslangan qonunchilik takliflari ishlab chiqish maqsad qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi O‘zbekistonda biotexnologiya sohasining jadal rivojlanishi, biologik faol moddalar ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi seleksiyasi va tibbiy preparatlar ishlab chiqarish bo‘yicha davlat siyosatining izchil amalga oshirilishi, shuningdek, xalqaro intellektual mulk munosabatlariga integratsiyalashish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy metod asosida xorijiy mamlakatlar qonunchiliklari qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, formal-mantiqiy, tizimli, tarixiy usullardan foydalanilgan. Tadqiqot natijasida O‘zbekiston Fuqarolik kodeksi 1036-moddasida “mutlaq litsenziya” sifatida ta’riflangan norma xalqaro amaliyotdagi “yagona litsenziya” mazmuniga to‘g‘ri kelishi aniqlangan. Mutlaq va yagona litsenziat oluvchilarning uchinchi shaxslarga qarshi da’vo qo‘zg‘atish huquqi milliy qonunchilikda aniq tartibga solinmagani, nomutlaq litsenziyalar uchun ro‘yxatdan o‘tkazish talabi differensiyallanmagani, biotexnologiyaga xos foydalanish sohasi va geografik cheklovlar, shartli mutlaqlik mexanizmlari hamda majburiy litsenziyalash institutini takomillashtirish zaruriyati asoslangan. Olingan natijalar O‘zbekiston fuqarolik qonunchiligini xalqaro standartlarga moslashtirish, biotexnologiya sohasidagi xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va intellektual mulk munosabatlarini samarali tartibga solish amaliyotida qo‘llanishi mumkin.*

Kalit so‘zlar: *biotexnologiya, litsenziya shartnomasi, intellektual mulk, mutlaq litsenziya, yagona litsenziya, nomutlaq litsenziya, majburiy litsenziyalash, da’vo qo‘zg‘atish huquqi*

ЛИЦЕНЗИОННЫЕ ДОГОВОРЫ В СФЕРЕ БИОТЕХНОЛОГИЙ: ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Маманазаров Сардор Шухратович,
доктор философии по юридическим наукам, доцент,
заведующий сектором английского права и права Европейского союза
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *Настоящая статья посвящена анализу правовой природы видов лицензионных договоров в сфере биотехнологий. Целью исследования является разработка обоснованных предложений по совершенствованию законодательства, направленных на устранение терминологических и правовых коллизий в национальном законодательстве. Актуальность исследования обусловлена динамичным развитием биотехнологической отрасли в Республике Узбекистан, последовательной реализацией государственной политики в области производства биологически активных веществ, сельскохозяйственной селекции и выпуска медицинских препаратов, а также необходимостью*

интеграции в систему международных отношений в сфере интеллектуальной собственности. В ходе исследования на основе сравнительно-правового метода проведён сравнительный анализ законодательства зарубежных государств. Наряду с этим использованы формально-логический, системный и исторический методы исследования. В результате установлено, что норма, закреплённая в статье 1036 Гражданского кодекса Республики Узбекистан и определяемая как «исключительная лицензия», по своему содержанию соответствует понятию «единственной лицензии», используемому в международной практике. Обоснована необходимость совершенствования правового регулирования вопросов, связанных с отсутствием чёткой регламентации права обладателей исключительной и единственной лицензий на предъявление исков к третьим лицам, отсутствием дифференцированного подхода к требованиям регистрации неисключительных лицензий, а также с особенностями применения отраслевых и территориальных ограничений, механизмов условной исключительности и института принудительного лицензирования в сфере биотехнологий. Полученные результаты могут быть использованы в процессе гармонизации гражданского законодательства Республики Узбекистан с международными стандартами, привлечения иностранных инвестиций в биотехнологическую отрасль и совершенствования практики правового регулирования отношений в сфере интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *биотехнология, лицензионный договор, интеллектуальная собственность, исключительная лицензия, единственная лицензия, неисключительная лицензия, принудительное лицензирование, право на предъявление иска*

LICENSE AGREEMENTS IN THE BIOTECHNOLOGY SECTOR: ISSUES OF IMPROVING NATIONAL LEGISLATION

Mamanazarov Sardor Shukhratovich,
Head of the Department of English Law and European Union Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

Abstract. *This article is devoted to the analysis of the legal nature of different types of licensing agreements in the field of biotechnology. It aims to develop well-grounded legislative proposals intended to eliminate terminological and legal ambiguities existing in national legislation. The relevance of the study is determined by the rapid development of the biotechnology sector in Uzbekistan, the consistent implementation of state policy in the production of biologically active substances, agricultural breeding, and pharmaceutical products, as well as the necessity of integrating into international intellectual property relations. The research employs the comparative legal method to analyze the legislation of foreign countries. In addition, formal-logical, systematic, and historical methods are applied. The findings reveal that the provision defined as an "exclusive license" in Article 1036 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan corresponds in substance to the concept of a "sole license" recognized in international practice. The study further substantiates the need to improve national legislation by clarifying the right of exclusive and sole licensees to initiate legal proceedings against third parties, differentiating registration requirements for non-exclusive licenses, regulating field-of-use and territorial restrictions specific to biotechnology, introducing mechanisms of conditional exclusivity, and refining the institution of compulsory licensing. The results obtained may be used in the process of harmonizing the civil legislation of Uzbekistan with international standards, attracting foreign investment into the biotechnology sector, and improving the regulation of intellectual property relations in practice.*

Keywords: *biotechnology, license agreement, intellectual property, exclusive license, sole license, non-exclusive license, compulsory licensing, right to file a lawsuit*

Kirish

Biotexnologiya – global iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan sohalaridan biri boʻlib, u farmatsevtika, qishloq xoʻjaligi va sanoat tarmoqlarini tubdan oʻzgartirmoqda. Oʻzbekiston Respublikasida ham biologik faol moddalar ishlab chiqarish, qishloq xoʻjaligi seleksiyasi va tibbiy preparatlar ishlab chiqarish sohasining biotexnologiya yoʻnalishida davlat siyosati izchil amalga oshirilmoqda. Bunday sharoitda xalqaro intellektual mulk munosabatlariga integratsiyalashish va xorijiy texnologiyalarni qonuniy tartibda

jalb qilish masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Biotexnologiya sohasida texnologiyalarni tijoratlashtirish va ularga keng kirish imkoniyatini ta'minlashning asosiy huquqiy vositasi litsenziya shartnomasi hisoblanadi. Bu shartnoma tomonlar oʻrtasida uzatiladigan huquqlar doirasini, kompensatsiya shartlarini va xavflarni boshqarish mexanizmini belgilaydi. Bundan tashqari, litsenziya shartnomasi kompaniyalarga boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan texnologiyalar va innovatsiyalarga keng kirish imkoniyatini beradi, yangi mahsulotlar va davolash usullarini tijoratlashtirish jarayonini tezlashtiradi, ichki tadqiqot xarajatlarini kamaytiradi.

Maqolaning maqsadi biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomasi turlarining huquqiy tabiatini huquqiy tahlil qilish va milliy qonunchilikdagi chalkashliklarni bartaraf etishga yoʻnaltirilgan asoslangan qonunchilik takliflari ishlab chiqishdan iborat. Maqola doirasida yechilishi lozim boʻlgan asosiy masalalar quyidagilarni oʻz ichiga oladi: nomutlaq, mutlaq va yagona litsenziya shartnomalari oʻrtasidagi terminologik va huquqiy farqlarni aniqlash; litsenziat oluvchilarning uchinchi shaxslarga qarshi huquqiy himoya choralarini koʻrish imkoniyatlarini tahlil qilish; biotexnologiyaga xos litsenziya qoidalari, xususan, foydalanish sohasi va geografik cheklovlar, shartli mutlaqlik mexanizmlari, muddatli litsenziyalar mazmunini koʻrsatish; majburiy litsenziyalash institutining xalqaro va milliy amaliyotini solishtirish; olingan natijalar asosida milliy qonunchilikni takomillashtirish uchun takliflar ishlab chiqish.

Biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiati yuzasidan R. Kuk-Digan va C. Hini universitetlar patent litsenziyalash amaliyotini tahlil qilib, *Bey-Doul* qonunining (Bayh-Dole Act, 35) biotexnologiya sektori rivojiga ta'sirini koʻrsatgan (Cook-Deegan & Heaney, 2010). Yapon olimi N. Nakayama (2016) mutlaq litsenziyani mulkiy tabiatdagi huquq sifatida ta'riflab, roʻyxatdan oʻtkazilishi majburiyligini asoslaydi. T. Takenaka (2008) mutlaq litsenziyaning "*erga omnes*" ta'sirini patent litsenziyasidagi koʻrinishi sifatida baholaydi. Oʻzbekiston nuqtayi nazaridan O. Okyulov intellektual mulk huquqlarini oʻtkazish shartnomalarining asosiy xususiyatlarini koʻrib chiqqan (Okyulov, 2005, p. 26). Biroq biotexnologiya litsenziyalash munosabatlariga xos maxsus tadqiqotlar milliy huquqshunosligimizda hali yetarli darajada olib borilmagan va mazkur tadqiqot ushbu boʻshliqni toʻldirish maqsadini koʻzlaydi.

Metodlar

Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuv qoʻllangan. Qiyosiy-huquqiy metod orqali AQSH, Yaponiya, Xitoy, Janubiy Koreya, Germaniya va Rossiya Federatsiyasi qonunchiliklaridagi litsenziya shartnomasi turlari solishtirilgan. Formal-mantiqiy tahlil orqali milliy qonunchilikdagi terminologik ziddiyatlar aniqlangan. Tizimli tahlil yordamida litsenziya shartnomasi tartibga soluvchi normalar majmuasi bir butun tizim sifatida koʻrib chiqilgan. Tarixiy tahlil asosida litsenziya shartnomasi institutining rivojlanishi kuzatilgan.

Tadqiqot manbalari sifatida AQSH Patent qonuni (35 U.S.C.) va *Bey-Doul* qonuni (Bayh-Dole Act, 1980), Yaponiya Patent qonuni (Japan, 2019), Xitoy Patent qonuni (People's Republic of China, 2020), Janubiy Koreya Patent qonuni (Republic of Korea, 2020), Germaniya Patent qonuni (Federal Republic of Germany, 1981), Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksi (IV qism) (Russian Federation, 2006), Oʻzbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi (Republic of Uzbekistan, 1997) va "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari toʻgʻrisida"gi Qonuni (Republic of Uzbekistan, 2002), Yevropa Ittifoqining 98/44/EC direktivasi (European Parliament and Council of the European Union, 1998) va TRIPS kelishuvi (World Trade Organization, 1994), Jahon intellektual mulk tashkiloti (WIPO) materiallari hamda AQSH Federal savdo komissiyasining 2017-yilgi yoʻriqnomasi (U.S. Department of Justice & Federal Trade Commission, (2017) va boshqa manbalardan foydalanilgan.

Natijalar

Patent huquqi oʻz mohiyatiga koʻra, inkor etish huquqi hisoblanadi. U patent egasiga boshqa shaxslarni ixtironi qoʻllashdan toʻxtatish imkoniyatini beradi. Oʻzbekistonda olingan patent egasi uchinchi tomonni ixtironi Oʻzbekistonda ishlab chiqarish, foydalanish, sotishga taklif qilish, sotish va import qilishdan toʻxtatish huquqiga ega. Bunda uchinchi tomon patent egasidan tegishli ruxsat olmagan boʻlishi lozim. Mana shu ruxsat litsenziya deb ataladi. "*Licentia*" soʻzidan kelib chiqqan bu atama "biror narsani qilishga

rasmiy ruxsat" ma'nosini ifodalaydi. Litsenziya berish orqali patent egasi (litsenziar) patent ostidagi huquqlarni boshqa tomonga (litsenziatga) beradi, biroq bu egani patent egaligidan mahrum etmaydi.

Biotexnologiya sohasida litsenziya shartnomasi litsenziar va litsenziat o'rtasidagi rasmiy kelishuv bo'lib, uch muhim vazifani bajaradi. Jumladan, tomonlar o'rtasida uzatiladigan huquqlar doirasini belgilash; ushbu huquqlar evaziga to'lanadigan kompensatsiya shartlarini nazarda tutish; har bir tomonning o'z zimmasiga oladigan xavflarni boshqarish mexanizmini o'rnatish (Drozdoff & Fairbairn, 2015). Oqyulovga ko'ra, "… mulkiy huquq qisman o'tkazilganda, huquq egasi uning ma'lum qismini o'zida saqlab qolib, qolgan qismini o'tkazadi; bunday shartnomalarga nisbatan qonunlarda boshqa shartnoma nazarda tutilmagan bo'lsa, FKning 26- va 28-bobi qoidalari qo'llanadi" (Okyulov, 2005, p. 26). Biotexnologiya kontekstida ushbu ta'rif qo'shimcha tushuntirish talab etadi, zero, biotexnologiya sohasidagi intellektual mulk obyektlari o'ziga xos murakkablikka ega bo'lib, ularning litsenziyalash mexanizmlari an'anaviy sanoat mulkidan sezilarli farqlanadi.

Xorijiy davlatlar huquqi tahlili asosida litsenziya shartnomasining to'rtta umumiy jihatlarini qayd etish mumkin. Birinchidan, kamida ikki tomon – litsenziya beruvchi va litsenziya oluvchi ishtirok etadi; ikkinchidan, litsenziya beruvchi litsenziya oluvchiga o'ziga tegishli shartnoma predmetidan cheklovlar bilan yoki cheklovsiz foydalanishga ruxsat beradi; uchinchidan, shartnomaviy munosabatlar ma'lum yoki noma'lum muddat uchun tuziladi; to'rtinchidan, litsenziya oluvchi haq to'lash majburiyatiga ega. Mazkur umumiy jihatlar litsenziya shartnomasining huquqiy tabiatini va predmetini aniqlashda ham muhim yo'naltiruvchi ahamiyat kasb etadi.

AQSH huquqida Oliy sudning *De Forest Radio Telephone Co. v. United States* (1927) ishida ta'kidlanganidek, litsenziya patent egasining sud orqali da'vo qo'zg'atish huquqidan voz kechishidir. *Bayh-Dole* qonuni (Bey-Doul Act, 1980) universitetlarga federal grant orqali olingan ixtirolarini litsenziyalash huquqini bergan bo'lib, bu biotexnologiya sektorining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Federal hukumat esa 35 U.S.C. § 203 dagi "aralashish huquqi (march-in rights)" orqali texnologiyadan foydalanish huquqini saqlab qoladi (Cook-Deegan & Heaney, 2010). Yevropa Ittifoqi qonunchiligida bu 98/44/EC direktivasi va TFEU 101-102-moddalari (European Parliament and Council of the European Union, 1998) asosida tartibga solinadi; (*Etablissements Consten SaRL and Grundig-Verkaufs-GmbH v. Commission* (1966) qarori bo'yicha litsenziya shartnomasi raqobat huquqi doirasida ham ko'rib chiqilishi nazarda tutiladi.

Yaponiya Patent qonunining 77–78-moddalari (Japan, 2019) patent litsenziyalashni tartibga soladi: 77-modda ro'yxatdan o'tkazish talab qilinadigan, litsenziatga monopol foydalanish huquqi beriladigan mutlaq litsenziyalarni; 78-modda ro'yxatdan o'tkazish majburiy bo'lmagan nomutlaq litsenziyalarni belgilaydi. 2019-yilgi islohotlar oddiy litsenziya egasiga patent egasining oldindan roziligisiz litsenziyasini o'tkazish imkonini beruvchi qoidalarni joriy etdi va yagona litsenziya konsepsiyasiga mazmunan yaqin mexanizmni kuchaytirdi. Xitoy Patent qonunining 12-moddasiga ko'ra (People's Republic of China, 2020), boshqa shaxsning patentidan foydalanadigan har qanday tashkilot yoki shaxs patent egasi bilan litsenziya shartnomasi tuzishi va patent egasiga patent haqi to'lashi shart. Rossiya FK 1235-moddasi (Russian Federation, 2006) litsenziya shartnomasini aniq ta'riflagan: unda litsenziar litsenziatga "bunday natijadan shartnomada nazarda tutilgan chegaralarda foydalanish huquqini beradi". O'zbekiston FK 1036-moddasiga ko'ra, litsenziar litsenziatga "tegishli intellektual mulk obyektidan foydalanishga ruxsatnoma beradi" (Republic of Uzbekistan, 1997).

Xorijiy huquq tizimlari tahlilidan litsenziya shartnomasi predmetini aniqroq belgilash zaruriyati namoyon bo'ladi. Litsenziya shartnomasi predmeti, bir tomondan, litsenziya beruvchi foydalanishni taqiqlash bo'yicha qonuniy huquqqa ega bo'lgan nomoddiy mulk bo'lishi mumkin. Xususan, sanoat mulki huquqlari (patentlar, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari), mualliflik huquqi yoki turdosh huquqlar, shuningdek, ma'lum individuallashtirish va nomga bo'lgan huquqlar. Boshqa tomondan, amalda tijorat sirlari yoki nou-xauni litsenziyalash ham mumkin. Bu holda shartnoma predmeti nomoddiy mulk ro'yxatiga kiritilmagan, biroq egasi tomonidan maxfiy saqlanuvchi texnik yoki tijorat ma'lumotlar bo'lishi mumkin. Biotexnologiya so-

hasida, xususan, patent huquqlari, biologik materiallar, genetik ketma-ketliklar va klinik tadqiqot ma'lumotlari litsenziyalashning asosiy predmeti hisoblanadi.

Litsenziyalarni ro'yxatga olishning huquqiy ta'siri huquq tizimiga qarab farqlanadi va bu O'zbekiston uchun amaliy ahamiyatga ega. Germaniya huquqida ro'yxatga olish faqat deklarativ ta'sirga ega: moddiy huquqiy holat, ya'ni shartnomaning o'zi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Boshqa huquqiy tizimlarda, xususan, Fransiya, Italiya, Shveysariya va Avstriya kabi davlatlarda intellektual mulk huquqlarini litsenziyalash faqat ro'yxatga olingandan keyin uchinchi shaxslarga nisbatan huquqiy kuchga ega bo'ladi (konstitutiv ta'sir). Janubiy Koreya Patent qonunida (Republic of Korea, 2020) ham Yaponiya va Xitoy Patent qonunlaridagi singari mutlaq litsenziyalar ro'yxatdan o'tkazilishi shart bo'lsa, nomutlaq litsenziyalar ro'yxatdan o'tkazilmasa ham, amal qilish tamoyilini qo'llaydi.

Yuqorida ko'rib o'tilgan umumiy xususiyatlar, predmet va ro'yxatdan o'tkazish masalalari fonida endi litsenziya shartnomasi asosiy tasnifining huquqiy mazmunini batafsil tahlil qilish maqsadga muvofiq. Biotexnologiya sohasida litsenziya shartnomasining asosiy tasnifi nomutlaq (oddiy), mutlaq va yagona litsenziyalar hamda majburiy litsenziyalar masalasini qamrab oladi.

Nomutlaq (oddiy) litsenziya shartnomalarida litsenziat texnologiyadan foydalanishi mumkin, ammo litsenziar boshqa shaxslarga ham xuddi shunday litsenziyalar berish huquqini saqlab qoladi. Bu holat litsenziarlar uchun bir nechta litsenziatlar orqali ko'p daromad manbalarini qo'lga kiritish imkonini beradi. Nomutlaq litsenziyalar keng qo'llanadigan texnologiyalar standartlashtirilgan vositalar va tadqiqot vositalari uchun afzalliklarga ega. Yaponiya Patent qonunining 78-moddasiga ko'ra (Japan, 2019), oddiy litsenziya bir vaqtda bir nechta shaxsga berilishi mumkin bo'lgan, ammo ularning hech biriga eksklyuzivlik ta'minlamaydigan litsenziya turidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mutlaq litsenziyalar bo'yicha nominal royalti stavkasi o'rtacha to'lovi nomutlaq litsenziyalarnikiga nisbatan balandligi, shuningdek, mutlaq litsenziyalar bo'yicha shartnoma hajmi va oldindan to'lovlar ham nomutlaq litsenziyalarga nisbatan bir necha barobar yuqori ekanligi aniqlangan (Shah et al., 2023). Nomutlaq litsenziat uchinchi shaxslarga qarshi mustaqil ravishda da'vo qilish huquqiga ega emas, biroq litsenziya beruvchidan intellektual mulk huquqlarini himoya qilish choralarini ko'rishni talab qilish huquqiga egadir.

Mutlaq litsenziyalarda litsenziar boshqa shaxslarga xuddi shu huquqni bermaslik majburiyati mavjud bo'lib, litsenziat belgilangan soha, hudud yoki vaqt doirasida intellektual mulk huquqlarining yagona foydalanuvchisi hisoblanadi. Mutlaq litsenziya litsenziatga *mulkiy* (*in rem*) xarakter kasb etgan huquq beradi. Nakayama mutlaq litsenziyani mulkiy tabiatdagi huquq sifatida ta'riflaydi (Nakayama, 2016); Takenaka esa uning kuchini "*erga omnes*" – barcha shaxslarga nisbatan kuchga ega ta'sirning patent litsenziyasidagi ko'rinishi sifatida baholaydi (Takenaka, 2008). Yaponiya Patent qonunining 77-moddasiga ko'ra (Japan, 2019), mutlaq litsenziya faqat litsenziatga monopol foydalanish huquqini beradi. Hatto patent egasining o'zi ham litsenziya doirasida ixtironi qo'llay olmaydi. Bu holatda litsenziat uchinchi shaxslar tomonidan patent buzilishi holatida mustaqil da'vo qo'zg'atish huquqiga egadir. AQSH biotexnologiya sektorida mutlaq litsenziyalar keng qo'llanadi. Xususan, inson gen terapiyasi sohasida *Broad Institute* (MIT va Harvard bilan hamkorlikda) klinik sinovlardan muvaffaqiyatli o'tish uchun zarur bo'lgan katta moliyaviy investitsiyalarni rag'batlantirish maqsadida *spin-off* va hamkor kompaniyalarga (masalan, "Editas Medicine") maqsadli *mutlaq litsenziyalar* berib kelmoqda (Broad Institute, 2014).

Yagona litsenziya (*sole license*) mutlaq va nomutlaq litsenziyalar o'rtasida oraliq holat sifatida namoyon bo'ladi. Bunda litsenziarning o'zi ham texnologiyasidan foydalanish huquqiga ega bo'lib qoladi, ammo boshqa shaxslarga litsenziya berish huquqini yo'qotadi. AQSH amaliyotida *Bey-Doul* qonuni universitetlarga biotexnologiya obyektlarini litsenziyalashda o'z tadqiqotlarini davom ettirish huquqini saqlab qolish imkonini beradi, bu esa yagona litsenziya mohiyatiga to'g'ri keladi (Cook-Deegan & Heaney, 2010). Xitoy Patent qonunining 51-moddasida (People's Republic of China, 2020) oddiy litsenziya rejimida patent egasi yagona yoki mutlaq litsenziya bera olmasligi alohida belgilab qo'yilgan. Bu uch turning mustaqil huquqiy kategoriya sifatida e'tirof etilishini qonuniy jihatdan tasdiqlaydi.

Ushbu xalqaro tajriba fonida Oʻzbekiston qonunchiligining holati alohida koʻrib chiqishni taqozo etadi. Oʻzbekiston FK 1036-moddasining 4-qismida (Republic of Uzbekistan, 1997) litsenziarning foydalanish huquqi saqlanib qolgan holda, biroq boshqa shaxslarga litsenziya berish huquqisiz foydalanish huquqi "mutlaq litsenziya" deya eʼtirof etiladi. Milliy qonunchiligimizning ushbu normasida mantiqiy izchillik yoʻqolganligi, chalkashlik mavjudligi seziladi. Germaniya amaliyoti va Xitoy Patent qonuniga koʻra, bunday holat "yagona litsenziya" sifatida aniq ajratilib koʻrsatilgan hamda litsenziarni ham foydalanishdan cheklaydigan holat esa "mutlaq litsenziya" deb eʼtirof etilgan. Demak, milliy qonunchilikdagi "mutlaq litsenziya" taʼrifi nafaqat terminologik, balki huquqiy oqibatlar nuqtayi nazaridan ham noaniq tuzilgan, deyish mumkin.

Roʻyxatdan oʻtkazish talabi masalasida ham milliy va xorijiy yondashuvlar oʻrtasida sezilarli farq mavjud. Oʻzbekiston qonunchiligida, xususan, FK 1089-moddasida (Republic of Uzbekistan, 1997) va "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari toʻgʻrisida"gi Qonunning 11-moddasida (Republic of Uzbekistan, 2002) litsenziya shartnomasi va qoʻshimcha litsenziya shartnomasi yozma shaklda tuzilishi va vakolatli davlat organida roʻyxatdan oʻtkazilishi belgilangan. Ushbu talablarga rioya etmaslik shartnomaning haqiqiy emas deb topilishiga olib keladi. Biroq bu qoidalarda roʻyxatdan oʻtkazish talabi mutlaq yoki nomutlaq litsenziya shartnomasiga qoʻllanishi qayd etilmagan boʻlib, mazmunan ikkala turdagi shartnomalarga ham birdek nazarda tutmoqda. Yaponiya Patent qonuniga koʻra (Japan, 2019) esa faqat mutlaq litsenziya shartnomalari roʻyxatdan oʻtkazilishi shart boʻlib, nomutlaq litsenziyalar uchun bu majburiy emas; Janubiy Koreya qonunchiligi (Republic of Korea, 2020) ham xuddi shu yondashuvni qoʻllaydi. Bunday differensiyallash nomutlaq litsenziyaning oʻziga xos xususiyatlarini, jumladan, uning tezkor ijrosi, maʼmuriy xarajatlarni kamaytirish zaruriyati, maxfiylik darajasini oshirish talabi, moslashuvchanlik, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini ragʻbatlantirish hamda investitsion muhitni yaxshilash kabilarni inobatga oladi.

Roʻyxatdan oʻtkazish masalasiga qoʻshimcha ravishda daʼvo qoʻzgʻatish huquqi masalasida ham milliy qonunchilikda aniq boʻshliq mavjud. Mutlaq litsenziya oluvchilarning uchinchi shaxslar tomonidan patent buzilishi holatlarida mustaqil ravishda himoya choralarini koʻrish huquqi FKda (Republic of Uzbekistan, 1997) aniq belgilanmagan. Bundan farqli ravishda, Xitoy qonunchiligida yagona litsenziat sudda mustaqil daʼvo qoʻzgʻatishi uchun patent egasi avval oʻzi daʼvo qoʻzgʻatmagan boʻlishi kerakligi nazarda tutilgan (People's Republic of China, 2020).

Litsenziya shartnomasi doirasida litsenziya oluvchi huquqining chegaralari moddiy (ishlab chiqarish, marketing va h.k.), geografik (hududiy litsenziya), miqdoriy (kvota litsenziyalari) yoki vaqt asosida boʻlishi mumkin. Foydalanish sohasi cheklovlari litsenziatning huquqlarini belgilangan dasturlar yoki foydalanish usullariga cheklaydi. Biotexnologiya sektorida bir xil patentlar turli tomonlarga, har biri mutlaq asosda, lekin turli foydalanish sohasi doiralari uchun litsenziyalanishi mumkin. AQSH Federal savdo komissiyasi va Adliya vazirligining 2017-yilgi yoʻriqnomasiga koʻra (U.S. Department of Justice & Federal Trade Commission, 2017), agar foydalanish sohasi cheklovlari texnologik farqlarga asoslangan boʻlsa va bozorni boʻlib tashlash maqsadida qoʻllanmasa, raqobat qonunchiligiga zid emas.

Foydalanish sohasi cheklovlari bilan bir qatorda, geografik cheklovlar ham biotexnologiya litsenziyalarining muhim elementi hisoblanadi. Geografik soha cheklovlari biotexnologiya litsenziyalarini maʼlum hududlarda qoʻllash huquqlarining cheklanishi mexanizmini ifodalaydi. Xalqaro amaliyot shuni koʻrsatadiki, geografik cheklovlar koʻpincha rivojlangan va rivojlanayotgan bozorlar oʻrtasida farqlanadi.

Parallel import masalasida Yevropa sudining huquqlarning tugashi doktrinasi (*Exhaustion doctrine*) muhim rol oʻynaydi: intellektual mulk egasining huquqlari uning obyekti birinchi marta qonuniy ravishda sotilgandan keyin "tugaydi" va xaridor oʻsha aniq obyektni qoʻshimcha ruxsatsiz tasarruf etishi mumkin.

Geografik cheklovlar bilan uzviy bogʻliq boʻlgan boshqa bir mexanizm – bozor segmentlarini litsenziyalashdir. Bu mexanizm farmatsevtika mahsulotlarining turli bozor segmentlari boʻyicha, masalan, retsept boʻyicha (Rx) va retseptsiz (OTC) sotuvlar boʻyicha litsenziya huquqlarini alohida ajratishni oʻz ichiga oladi. Retsept segmenti koʻpincha kasalxonalar va mutaxassislar

E-ISSN 2181-1148 ISSN 2181-919X

bilan hamkorlik orqali amalga oshirilsa, OTC segment keng aholi ommasi uchun moʻljallangan va turli marketing strategiyasini talab qiladi. Bozor segmentlarini differensiyallash litsenziarning turli savdo kanallaridan daromad olish imkonini beradi va litsenziya tuzilmasining moslashuvchanligini taʼminlaydi.

Bozor segmentlarini ajratish mexanizmi esa, oʻz navbatida, chegaralararo masalalarni yuzaga keltiradi. Biotexnologiya litsenziyalarining transchegaraviy tabiatidagi huquqiy murakkabliklar qatoriga regulyativ farqlar (FDA, EMA, PMDA, NMPA talablari oʻrtasidagi tafovutlar), patent huquqlarining territorial tabiati va turli mamlakatlardagi amal qilish muddatlari, litsenziya toʻlovlarining soliqqa tortilishi va ikki tomonlama soliq bitimlarining taʼsiri kabi masalalar kiradi. Ushbu masalalar litsenziya shartnomasida tegishli yurisdiksiya kelishuvi, amaldagi qonunchilik va bahslarni hal etish tartibi aniq belgilanishini talab etadi.

Ushbu chegaralararo muammolarni hal etishning samarali yoʻllaridan biri mintaqaviy litsenziya kelishuvlaridir. Mintaqaviy litsenziya kelishuvlari biotexnologiya huquqlarining mintaqaviy bloklar – EAC, ASEAN, MERCOSUR boʻyicha taqsimlanishi masalalarini oʻz ichiga oladi. Oʻzbekiston MDH mamlakatlari va Yevrosiyo Iqtisodiy Ittifoqi (YOII) doirasidagi mintaqaviy litsenziya kelishuvlari uchun qulay pozitsiyaga ega boʻlib, biotexnologiya sohasidagi xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda ushbu mintaqaviy formatlardan foydalanish istiqbolli yoʻnalish hisoblanadi.

Mintaqaviy formatlar bilan bir qatorda, biotexnologiya sohasida yana bir oʻziga xos mexanizm – shartli mutlaqlik keng qoʻllanadi. Mutlaqlik darajasining vaqt oʻtishi bilan oʻzgarishi va shartli mutlaqlik mexanizmlarining qoʻllanishi biotexnologiya sohasining oʻziga xos xususiyatidir. Shartli mutlaqlik mexanizmlari maʼlum bosqichlarda yoki koʻrsatkichlarga erishilganda mutlaqlik huquqlarini oʻzgartirish imkonini beradi. Xalqaro amaliyotda AQSH Oziq-ovqat va dori-darmon idorasi tomonidan *Orphan Drug Act* (1983) doirasida noyob kasalliklar uchun dori vositalariga yetti yillik bozor mutlaqligi beriladi; pediatrik tadqiqotlar uchun qoʻshimcha olti oylik mutlaqlik ("Pediatric Exclusivity") ham mavjud. Yevropa Ittifoqida *PRIME* sxemasi (European Medicines Agency, 2026) orqali muhim tibbiy ehtiyojlarga javob beradigan dorilar uchun tezlashtirilgan koʻrib chiqish va shartli mutlaqlik mexanizmlari joriy etilgan. Kanada, Yaponiya, Janubiy Koreya, Xitoy kabi davlatlarda ham shartli mutlaqlik litsenziya shartnomasi amaliyoti amal qiladi.

Shartli mutlaqlik mexanizmlari bilan chambarchas bogʻliq masala – litsenziyaning muddatlilik xususiyati. Muddatli litsenziyalar biotexnologiya litsenziyalarining muayyan muddatga berilishi boʻyicha huquqiy tartibga solish mexanizmini ifodalaydi. Vaqt cheklovlari odatda patent muddati (koʻpchilik davlatlarda 20 yil) bilan bogʻliq. Biotexnologiya sohasida muddatli litsenziyalar uchun uchta omil hisobga olinishi kerak: klinik sinovlar davomiyligi (odatda 5–12 yil), regulyativ tasdiqlash jarayoni (1–3 yil) va bozorga chiqish hamda tijoratlashtirish (2–5 yil). Shu bois monoklonal antikorlar uchun toʻliq rivojlanish sikli 10–15 yilni tashkil qilishi mumkin. Patent muddati tugaganda faqat patent huquqlariga asoslangan litsenziyalar bekor boʻladi; agar litsenziya nou-xau yoki mualliflik huquqi bilan ham birgalikda berilgan boʻlsa, patent muddati tugagach royalty miqdori kamaytiriladi. Biotexnologiya sohasida texnologiyalar tez rivojlanishi sababli litsenziya shartnomasida dastlabki muddatdan keyin shartnomani yangilash shartlari, yangilanish muddatidan kamida 6–12 oy oldin xabardor qilish majburiyati va yangilanish narxini belgilash mexanizmlari aniq koʻrsatilishi lozim.

Muddatli litsenziyalar doirasida ularni belgilangan muddatdan avval bekor qilish asoslari ham alohida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday asoslar qatoriga patentdan amalda foydalanmaslik; shartnoma shartlarining jiddiy buzilishi, xususan, royalty toʻlovlarini amalga oshirmaslik yoki maxfiylik majburiyatlarini buzish; belgilangan bajarilish koʻrsatkichlariga erishilmasligi; tartibga soluvchi normalar va talablarning buzilishi, xususan, GMP standartlarini buzish; jamoat salomatligi ehtiyojlarining taʼminlanmasligi kabi holatlarni keltirish mumkin. Ushbu asoslar shartnomada aniq koʻrsatilishi va har bir tomonning ogohlantirish berish hamda muammoni bartaraf etish uchun belgilangan muddat olishi tavsiya etiladi.

Ixtiyoriy litsenziyalash mexanizmlari tahlilini yakunlab, davlat aralashuvi talab qiladigan maxsus holat – majburiy litsenziyalash institutiga

oʻtsak. Majburiy litsenziyalash davlat tomonidan patent egasining roziligisiz, ammo adolatli kompensatsiya toʻlash evaziga uchinchi shaxslarga patent obyektidan foydalanish huquqini berish mexanizmidir. Ushbu mexanizm TRIPS kelishuvining 31-moddasida belgilab qoʻyilgan boʻlib, milliy favqulodda holat, jamoat ehtiyoji yoki antimonopoliya amaliyoti qoʻllanishi mumkin boʻlgan holatlarda tatbiq etiladi (World Trade Organization, 1994). Majburiy litsenziyalashning asosiy afzalliklari sifatida quyidagilarni: adolatli kompensatsiya toʻlash sharti bilan iqtisodiy samaradorlikni taʼminlash; jamiyatning, ayniqsa, hayotiy muhim dorilardan foydalanish huquqini kafolatlash; *anticommons* muammosini, yaʼni koʻp sonli patent egalari tomonidan texnologiyaga kirishning sunʼiy ravishda cheklanishini hal qilishni qayd etish mumkin.

Xalqaro tajribada Braziliya, Hindiston va Tailandda OIV/OITS dorilariga nisbatan majburiy litsenziyalash muvaffaqiyatli qoʻllangan. JSST maʼlumotlariga koʻra, dori narxlari 80–90 foizgacha pasaygan va koʻplab bemorlar hayotini saqlab qolish imkoniyati yaratilgan (World Health Organization, 2021). Bu mexanizm dori narxlarini pasaytirish ehtimolini oshiradi, biroq xalqaro bozordan taʼminot orqali amalga oshirilgan hollarda samaradorlik mahalliy ishlab chiqarishga asoslangan hollarga nisbatan yuqori boʻlishi aniqlangan (Urias & Ramani, 2020).

YI 98/44/EC direktivasining 12-moddasida (European Parliament and Council of the European Union, 1998) biotexnologiya sohasida majburiy litsenziyalashning “chatishtiruvchi” mexanizmi belgilangan. Agar seleksiyachi yangi oʻsimlik navini yaratishda mavjud patentni buzishga majbur boʻlsa, u patent egasidan majburiy litsenziya olishi mumkin. Buning evaziga patent egasi ham yangi navdan foydalanish huquqini oladi. Bu model biotexnologiya va seleksiya sohasidagi ikki mustaqil huquq tizimining oʻzaro munosabatini muvozanatlashtiradi. Ushbu mexanizmni takomillashtirish muammosi yangi genomik texnikalar kontekstida ham dolzarbdir. Shuningdek, tadqiqotlarda yangi genomik texnikalar va oʻsimlik seleksiyasi sohasida patent egalari va seleksiyachilar oʻrtasidagi chatishtiruvchi litsenziyalash mexanizmini yanada kengaytirish zarurligi alohida asoslab berilgan (Kim et al., 2024).

Oʻzbekiston “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari toʻgʻrisida”gi Qonunning 11[1]-moddasi (Republic of Uzbekistan, 2002) majburiy litsenziyalash asoslarini belgilaydi. Unda patent egasi patent roʻyxatga olingan sanadan eʼtiboran uch yil yoki talabnoma berilgan sanadan eʼtiboran toʻrt yil mobaynida sanoat mulki obyektidan foydalanmasa yoki yetarli darajada foydalanmasa va bu bozorda tegishli tovarlar taklifi yetarli emasligiga olib kelsa, har qanday shaxs sudga murojaat qilishi mumkinligi belgilangan. Biroq qonunda biotexnologiya sohasining oʻziga xos xususiyatlari toʻliq hisobga olinmagan: YI 98/44/EC direktivasi 12-moddasidagi (European Parliament and Council of the European Union, 1998) ikki tomonlama mexanizm milliy qonunchilikda oʻz aksini topmagan. Muhim amaliy qadam sifatida Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 31-avgustdagi 535-son qarori (Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, 2024) eʼtiborga loyiq: ushbu nizomda sanoat mulki obyektidan patent egasining roziligisiz foydalanishga davlat mudofaasi va xavfsizligini taʼminlash, tabiiy va texnogen xususiyatga ega favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish, fuqarolarning hayoti va sogʻligʻini muhofaza qilish bilan bogʻliq holatlarda ruxsat berilishi belgilangan. Biroq biotexnologik ixtirolarning oʻzaro bogʻliqligi va bir kasallikni davolash uchun koʻpincha bir nechta patent kerakligi inobatga olinmasa, ushbu mexanizm samarasiz boʻlib qolishi mumkin.

Muhokama

1. Litsenziya shartnomasi huquqiy tabiati: shartnomaviy yondashuv va kvazi-ashyoviy huquq oʻrtasidagi bahslar

Xorijiy davlatlar huquq tizimlari litsenziya shartnomasini turlicha talqin etadi. Koʻpchilik davlatlar barcha turdagi litsenziya shartnomalarini sof shartnomaviy-huquqiy bitim deb hisoblasa, Germaniya va Avstriyada hukmron taʼlimot faqat oddiy litsenziyani shunday deb hisoblaydi, mutlaq litsenziya esa kvazi-ashyoviy (*erga omnes*), yaʼni hammaga nisbatan taʼsirga ega deb qaraladi (Hilty, 2012). Ushbu farqning amaliy taʼsiri katta: mutlaq litsenziya oluvchi kvazi-ashyoviy yondashuvsiz nazariy jihatdan uchinchi shaxslarga qarshi huquqiy choralar koʻrish va vorislik himoyasi huquqidan mahrum boʻladi.

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

O‘zbekiston huquq tizimi kontinental huquq oilasiga mansub bo‘lib, Germaniya va Avstriya huquq an’analariga yaqin turadi. Shu munosabat bilan, litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatini belgilashda gibrid yondashuvni qo‘llash maqsadga muvofiq: nomutlaq litsenziyalar sof shartnomaviy-huquqiy bitim sifatida ko‘rilib, umumiy shartnoma huquqi qoidalariga bo‘ysunishi va ro‘yxatdan o‘tish ixtiyoriy bo‘lishi; mutlaq va yagona litsenziyalar esa kvazi-ashyoviy huquq elementlariga ega bo‘lib, uchinchi shaxslarga nisbatan ta’sir ko‘rsatuvchi huquqlar majmuasi sifatida ko‘rilishi va ro‘yxatdan o‘tishi majburiyligi belgilanishi lozim.

2. FK 1036-moddadagi terminologik xatoning huquqiy oqibatlari va uni bartaraf etish yo‘llari

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 1036-moddasidagi (Republic of Uzbekistan, 1997) “mutlaq litsenziya” ta’rifi xalqaro amaliyotdagi “yagona litsenziya” mazmuniga to‘g‘ri keladi. Bu terminologik chalkashlikning uchta muhim huquqiy oqibati bor. Birinchidan, haqiqiy mutlaq litsenziyani tartibga soluvchi norma yo‘qligi sababli patent egasini texnologiyadan butunlay chiqarib yuboradigan va litsenziatga to‘liq mulkiy (*in rem*) huquq beradigan munosabatlar qonunchilikda tartibga solinmay qoladi. Ikkinchidan, “mutlaq litsenziya” va “yagona litsenziya” turlarini alohida belgilagan holda da’vo qo‘zg‘atish huquqini ham har bir turga mos keltirib tartibga solish mumkin bo‘lmaydi. Uchinchidan, xorijiy kompaniyalar milliy qonunchilikda “mutlaq litsenziya” atamasini xalqaro ma’nosida qo‘llasa, ikki tomon o‘rtasida tushunmovchiliklar paydo bo‘lishi muqarrar.

Xitoy Patent qonunining 51-moddasi (People’s Republic of China, 2020) bu masalani samarali hal qilgani ko‘rinib turibdi: qonunda uchta tur alohida ta’riflangan va har birining huquqiy oqibatlari aniq belgilangan. Germaniya amaliyotida ham shartnoma erkinligi asosida yagona litsenziya alohida kategoriya sifatida shakllangan. Shu sababli O‘zbekiston qonunchiligi ham ushbu tajribadan foydalanib, Fuqarolik kodeksida nomutlaq, yagona va mutlaq litsenziyalar uchun alohida ta’riflar va har birining huquqiy oqibatlarini aniq belgilaydigan normalar kiritishi zarur.

3. Ro‘yxatdan o‘tkazish talabini differensiyallash zarurati

Milliy qonunchilikda barcha turdagi litsenziya shartnomalariga ro‘yxatdan o‘tkazish majburiy sanaladi. Yaponiya va Janubiy Koreya amaliyoti bilan solishtirish shuni ko‘rsatadiki, nomutlaq litsenziya shartnomalarini ro‘yxatdan o‘tkazish majburiy qilish amaliyotning o‘ziga xos ehtiyojlarini hisobga olmaydi. Birinchidan, nomutlaq litsenziyalar ko‘pincha tadqiqot hamkorligi yoki vaqtinchalik kelishuvlarni tartibga soladi va tezkor ijroni talab qiladi. Ikkinchidan, ro‘yxatdan o‘tkazish ma’muriy xarajatlar va vaqt sarflanishini anglatadi, bu, ayniqsa, kichik va o‘rta biznes uchun qiyinchilik yaratadi. Uchinchidan, maxfiylik darajasi yuqori bo‘lishi lozim bo‘lgan nou-xau nomutlaq litsenziyalarida davlat idorasida ro‘yxatdan o‘tkazish ma’lumotlar oshkoraligi xavfini yuzaga keltiradi. To‘rtinchidan, xalqaro investorlar nomutlaq litsenziya shartnomasini ro‘yxatdan o‘tkazish majburiy bo‘lgan yurisdiksiyadan ko‘ra talabi yengilroq mamlakatlarni afzal ko‘rishi mumkin.

4. Mutlaq va yagona litsenziat oluvchilarning da’vo qo‘zg‘atish huquqini tartibga solmaslikning amaliy muammolari

Mutlaq va yagona litsenziat oluvchilarning uchinchi shaxslarga qarshi mustaqil da’vo qo‘zg‘atish huquqi milliy qonunchilikda aniq belgilanmagan. Bu bo‘shliqning amaliy oqibati katta: mutlaq litsenziat patent buzilishiga duch kelganda, u mustaqil da’vo qo‘zg‘atishi mumkinmi yoki litsenziarning roziligi zarurmi degan savolga aniq javob yo‘q. Biotexnologiya sohasida bu, ayniqsa, muhim – agar mutlaq litsenziat raqobatchi kompaniya o‘zining eksklyuziv foydalanish huquqini buzayotganini aniqlasa, u darhol himoya choralarini ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak.

Xalqaro amaliyotda bu masala turlicha hal etilgan. Yaponiya Patent qonuni 77-moddasiga ko‘ra (Japan, 2019), mutlaq litsenziat mustaqil da’vo qo‘zg‘atish huquqiga ega. Xitoyda yagona litsenziat patent egasi avval o‘zi da’vo qo‘zg‘atmagan bo‘lishi sharti bilan mustaqil da’vo qo‘zg‘atishi mumkin. Ushbu tajribadan kelib chiqib, O‘zbekiston qonunchiligida uch darajali mexanizm joriy etish, ya’ni oddiy, yagona va mutlaq litsenziatlarning da’vo huquqlarini differensiyallash amaliyot ehtiyojlarini qondiradi: oddiy litsenziat litsenziar orqali, yagona litsenziat patent egasi avval o‘zi da’vo qo‘zg‘atmagan taqdirda, mutlaq

litsenziat esa toʻliq mustaqil ravishda daʼvo qoʻzgʻatish huquqiga ega boʻlishi kerak.

5. Biotexnologiyaga xos cheklovlarning milliy qonunchilikda tartibga solinmaganligi

Foydalanish sohasi cheklovlari, geografik cheklovlar, shartli mutlaqlik mexanizmlari va muddatli litsenziyalarga oid qoidalar milliy qonunchiligimizda maxsus tartibga solinmagan. Bu boʻshliq biotexnologiya sohasida amaliy qiyinchiliklarga olib kelishi muqarrar. Masalan, bitta genning turli kasalliklarni davolash uchun turli kompaniyalarga litsenziyalanishi amaliyotida foydalanish sohasi cheklovlarining qonuniy asosi yoʻqligi nizoli vaziyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. AQSH FSK 2017-yilgi yoʻriqnomasida (U.S. Department of Justice & Federal Trade Commission, 2017) foydalanish sohasi cheklovlarini qonuniy deb topish mezonlari aniq belgilangan – milliy qonunchilikda ham bunday mezonlarni qoʻllash investorlarning huquqiy xavfsizligini oshiradi.

Shartli mutlaqlik mexanizmlari ham milliy qonunchilikda alohida oʻz aksini topmagan. *Orphan Drug Act* (1983) va *PRIME* sxemasi (European Medicines Agency, 2026) tajribasi shuni koʻrsatadiki, shartli mutlaqlik farmatsevtika va biotexnologiya sohasida innovatsiyalarni ragʻbatlantirish uchun samarali mexanizm sifatida ishlaydi: davlat jamoat manfaatlarini himoya qilgan holda litsenziatni investitsiya qilishga undaydi. Oʻzbekistonda ham hayotiy muhim dorilar yoki noyob kasalliklarni davolash uchun moʻljallangan biotexnologik mahsulotlarga nisbatan bunday mexanizmni joriy etish maqsadga muvofiq.

6. Majburiy litsenziyalash mexanizmini biotexnologiya uchun takomillashtirish zarurati

Oʻzbekiston “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari toʻgʻrisida”gi Qonunning 11^1-moddasi (Republic of Uzbekistan, 2002) majburiy litsenziyalashning umumiy asoslarini belgilagan, biroq biotexnologiyaning oʻziga xos xususiyatlarini hisobga olmagan. YI 98/44/EC direktivasining 12-moddasidagi (European Parliament and Council of the European Union, 1998) “chatishtiruvchi” majburiy litsenziya modeli va Vazirlar Mahkamasining 535-son Nizomini (Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, 2024) solishtirish shuni koʻrsatadiki, milliy mexanizm ixtirodan foydalanmaslikka asoslangan majburiy litsenziyani tartibga soladi, lekin biotexnologik ixtironi amalga oshirishda mavjud patentni buzishga majbur boʻlingan holat yoki jamoat salomatligi favqulodda vaziyatlarida qoʻllanadigan maxsus mexanizm belgilanmagan.

Braziliya, Hindiston va Tailand tajribasi shuni koʻrsatadiki, toʻgʻri tashkil etilgan majburiy litsenziyalash innovatsiyani boʻgʻmaydigan, aksincha, texnologiyaning ijtimoiy-foydali taʼsirini kengaytiradigan mexanizm sifatida ishlaydi. Vazirlar Mahkamasining 535-sonli nizomida belgilangan adolatli kompensatsiya mexanizmi (3-bob, 12–15-bandlar) buning uchun yaxshi asos boʻlib xizmat qiladi. Biroq qiyosiy tahlillar natijalari shuni koʻrsatadiki, yuqori daromadli mamlakatlarda majburiy litsenziyalash dori narxlarini kamaytirish uchun kamdan kam qoʻllanadi. Bu mexanizm tahdid shaklida boʻlsa ham, kamdan kam hollarda yakuniy litsenziya berilishi hamda narx pasayishiga olib keladi (Qunaj et al., 2022). Shu sababli milliy qonunchilikda majburiy litsenziyalash tartibi aniqroq va samarali tartibga solinishi, shuningdek, biotexnologik ixtirolarning oʻzaro bogʻliqligi, bitta kasallikni davolash uchun koʻpincha bir nechta patent kerakligi inobatga olinishi zarur.

Xulosa

Biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalari huquqiy tabiatini xorijiy davlatlar tajribasi va milliy qonunchilik bilan solishtirma tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Birinchidan, Oʻzbekiston Fuqarolik kodeksining 1036-moddasida “mutlaq litsenziya” sifatida belgilangan norma oʻz huquqiy mazmuniga koʻra xalqaro amaliyotda “yagona litsenziya” (*sole license*) deb ataluvchi kategoriyaga toʻgʻri keladi. Bu terminologik chalkashlik nafaqat qonunchilikdagi ichki ziddiyatni yuzaga keltiradi, balki xorijiy kompaniyalar bilan tuzilayotgan shartnomalar talqinida jiddiy tushunmovchiliklarga olib kelishi muqarrar. Shu sababli milliy qonunchiligimizga oʻzgartirishlar kiritib, nomutlaq (oddiy), yagona va mutlaq litsenziyalar uchun alohida taʼriflar belgilash zarur.

Ikkinchidan, litsenziya shartnomasini roʻyxatdan oʻtkazish talabini differensiyallash huquq ijodkorligi nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Yaponiya va Janubiy Koreya amaliyoti koʻrsatganidek, nomutlaq litsenziyalarni roʻyxatdan oʻtkazish ixtiyoriy qilinishi bu toifadagi

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

bitimlarning tezkor ijrosini ta'minlaydi, ma'muriy xarajatlarni kamaytiradi va kichik biznes hamda ilmiy hamkorlik kelishuvlari uchun qulay muhit yaratadi.

Uchinchidan, mutlaq va yagona litsenziat oluvchilarning uchinchi shaxslarga qarshi mustaqil da'vo qo'zg'atish huquqi "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonun va Fuqarolik kodeksida aniq tartibga solinishi lozim. Taklif etilayotgan uch darajali mexanizm – oddiy litsenziat litsenziar orqali, yagona litsenziat patent egasi avval da'vo qo'zg'atmagan taqdirda, mutlaq litsenziat esa to'liq mustaqil ravishda da'vo huquqlarini differensiyallashni ta'minlaydi.

To'rtinchidan, biotexnologiyaga xos huquqiy mexanizmlar, xususan, foydalanish sohasi cheklovlari, geografik hududiy cheklovlar, shartli mutlaqlik va muddatli litsenziya qoidalari milliy qonunchilikda alohida tartibga solinishi zarur. Bu borada AQSH Federal savdo komissiyasining 2017-yilgi yo'riqnomasi va Yevropa Ittifoqining 98/44/EC direktivasi muhim me'yoriy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Beshinchidan, majburiy litsenziyalash instituti "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonunning 11^1-moddasida yanada takomillashtirilishi, xususan, YI 98/44/EC direktivasining 12-moddasidagi ikki tomonlama "chatishtiruvchi" mexanizm milliy qonunchilikka singdirilishi hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 31-avgustdagi 535-son qarorida belgilangan adolatli kompensatsiya mexanizmi biotexnologik ixtirolar o'ziga xosligini inobatga olgan holda kengaytirilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, biotexnologiya sohasidagi xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish ko'p jihatdan litsenziya munosabatlarini tartibga soluvchi huquqiy bazaning sifatiga bog'liqdir. Taklif etilayotgan qonunchilik o'zgartirishlari milliy huquqni xalqaro standartlarga moslashtirish va O'zbekistonni biotexnologiya sohasidagi global hamkorlik uchun qulay yurisdiksiyaga aylantirish imkonini beradi.

REFERENCES

Bayh-Dole Act, 35 U.S.C. §§ 200-212 (1980). United States Patent and Trademark Office. https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title35/pdf/USCODE-2011-title35-partII-chap18.pdf

Broad Institute. (2014). *Information about licensing CRISPR genome editing technology.* https://www.broadinstitute.org/partnerships/office-strategic-alliances-and-partnering/information-about-licensing-crispr-genome-edi

Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. (2024). (*Resolution "On approval of the regulation on determining the amount of compensation payable when an invention, utility model or industrial design is used without the consent of the patent holder". No. 535* https://lex.uz/uz/docs/-7090221

Cook-Deegan, R., & Heaney, C. (2010). *Patents in genomics and human genetics. Annual Review of Genomics and Human Genetics, 11,* 383–425. https://doi.org/10.1146/annurev-genom-082509-141811

De Forest Radio Telephone Co. v. United States, 273 U.S. 236 (1927). https://supreme.justia.com/cases/federal/us/273/236/

Drozdoff, V., & Fairbairn, D. (2015). Licensing biotech intellectual property in university-industry partnerships. *Cold Spring Harbor Perspectives in Biology, 5*(3), Article a021014. https://doi.org/10.1101/cshperspect.a021014

Etablissements Consten SaRL and Grundig-Verkaufs-GmbH v. Commission, Joined Cases 56 and 58/64. ECR 429. (1966) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61964CJ0056

European Medicines Agency. (2026). *PRIME: Priority medicines.* https://www.ema.europa.eu/en/human-regulatory-overview/research-development/prime-priority-medicines

European Parliament and Council of the European Union. (1998). *Council Directive 98/44/EC of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions.* Official Journal of the European Communities, L 213, 13–21. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31998L0044

Federal Republic of Germany. (1981). *German Patent Act (Patentgesetz – PatG).* Federal Ministry of Justice. https://www.gesetze-im-internet.de/patg

Hilty, R. M. (2012). *License agreements.* In J. Basedow, K. J. Hopt, & R. Zimmermann (Eds.), *Max Planck Encyclopedia of European Private Law.* Max Planck Institute for Comparative and International Private Law. https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/License_Agreements

Japan. (2019). *Patent Act (Act No. 121 of April 13, 1959, as amended up to 2019).* Japan Patent Office. https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3118/en

Kalantar-Zadeh, K. (2017). History of erythropoiesis-stimulating agents, the development of biosimilars, and the future of anemia treatment in nephrology. *American Journal of Nephrology, 45*(3), 235–247. https://doi.org/10.1159/000455387

Kim, D., Kock, M. A., Lamping, M., Batista, P. H. D., Hilty, R. M., Slowinski, P. R., & Steinhart, M. (2024). New genomic techniques and intellectual property law: Challenges and solutions for the plant breeding sector. *GRUR International, 73*(4), 323–339. https://doi.org/10.1093/grurint/ikae017

Nakayama, N. (2016). *Patent Act* (3rd ed.). Koubundou. https://www.iip.or.jp/translation/pdf/nakayama3rd.pdf

Okyulov, O. (2005). *Intellektual mulk huquqi* [Intellectual property law]. I. M. Muminov Institute of Philosophy and Law.

Orphan Drug Act, 21 U.S.C. §§ 360aa–360ee (1983). https://www.fda.gov

People's Republic of China. (2020). *Patent Law of the People's Republic of China.* National Intellectual Property Administration of China. https://www.cpahkltd.com/UploadFiles/20201222110401200.pdf

Qunaj, L., Kaltenboeck, A., & Bach, P. B. (2022). Compulsory licensing of pharmaceuticals in high-income countries: A comparative analysis. *The Milbank Quarterly, 100*(1), 284–313. https://doi.org/10.1111/1468-0009.12557

Republic of Korea. (2020). *Patent Act of the Republic of Korea.* Korean Intellectual Property Office. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=5715&lang=ENG

Republic of Uzbekistan. (1997). *Civil Code of the Republic of Uzbekistan*. (with amendments and additions up to 2026) https://lex.uz/docs/-180552

Republic of Uzbekistan. (2002). *"On Inventions, Utility Models and Industrial Designs Law № 1062*–XII. https://lex.uz/docs/-76671

Russian Federation. (2006). *Civil Code of the Russian Federation.* (Federal Law No. 230-FZ). https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64629/

Shah, P., Vaughan, G., & Ledley, F. D. (2023). Comparing the economic terms of biotechnology licenses from academic institutions with those between commercial firms. *Plos One, 18*(3), e0283887. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0283887

Takenaka, T. (Ed.). (2008). *Patent law and theory: A handbook of contemporary research.* Edward Elgar Publishing. https://www.e-elgar.com/shop/patent-law-and-theory

U.S. Department of Justice, & Federal Trade Commission. (2017). *Antitrust guidelines for the licensing of intellectual property.* https://www.justice.gov/atr/IPguidelines/download

Urias, E., & Ramani, S. V. (2020). Access to medicines after TRIPS: Is compulsory licensing an effective mechanism to lower drug prices? A review of the existing evidence. *Journal of International Business Policy, 3*(4), 367–384. https://doi.org/10.1057/s42214-020-00068-4

World Health Organization. (2021). *Promoting access to medical technologies and innovation: Intersections between public health, intellectual property and trade* (2nd ed.). WHO Press. https://www.who.int/publications/i/item/9789240031241

World Trade Organization. (1994). *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights.* TRIPS Agreement. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal
Правовой научно-практический журнал
Legal scientific-practical journal

2026-yil maxsus son

VOLUME 10 / SPECIAL ISSUE / 2026
DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.SI.